

4 TVORBA TSA V ČR

4.1 Historie satelitního účtu cestovního ruchu v ČR

Úkol vytvářet satelitní účet cestovního ruchu byl statistice cestovního ruchu uložen v roce 1999. Tehdy vláda ČR přijala usnesení k návrhu Koncepte státní politiky cestovního ruchu České republiky předloženého MMR. V bodě 6 tohoto usnesení uložila vláda předsedovi ČSÚ ve spolupráci s ministry pro místní rozvoj, financí a průmyslu a obchodu „*zřídit satelitní účet cestovního ruchu ... a případně modifikovat klasifikaci činností pro odvětví cestovního ruchu*“.

V prvních letech po uložení vládního úkolu vztahujícího se k TSA nebyly v ČSÚ pro jeho plnění odpovídající podmínky. V letech 2002 až 2004 byla uskutečněna určitá studie proveditelnosti tohoto úkolu v podmínkách ČR. Postupně byly zjištěny a utříděny dostupné statistické informace o cestovním ruchu, posouzena jejich hodnota ve vztahu k TSA, jejich vzájemná srovnatelnost a věrohodnost. Výsledkem této studie bylo rozhodnutí o konkrétních metodických východiscích resp. o způsobu prací na sestavování TSA v ČR. Koncem roku 2004 byla zveřejněna první podoba národní metodiky, avšak při jejím konkrétním naplňování v časové řadě byla zjištěna značná absence věrohodných pokladů a těžko vysvětlitelné meziroční rozdíly v existujících podkladových datech. Tyto problémy se staly příčinou pomalého postupu ke konečné podobě TSA v ČR.

Z hlediska metodického se tvorba TSA v České republice opírá o mezinárodně platné a schválené dokumenty, především manuály Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework a European Implementation Manual on Tourism Satellite Account (bližší viz. kapitola 2.2), čímž je v základních rysech vymezena koncepce a cílová podoba našeho systému. Díky tomu lze zároveň TSA České republiky považovat za srovnatelný v mezinárodním měřítku a tudíž i s účty jiných států. Nicméně na druhou stranu je nutné podotknout, že zmíněné mezinárodně platné manuály stanovují pouze určité principy pro sestavování TSA, v jejichž rámci je možný variabilní postup jednotlivých zemí podle jejich vnitřních podmínek v oblasti statistiky cestovního ruchu. Nejsou tedy přesným návodem, který bylo možné beze zbytku použít.

4.2 Zdroje dat pro tvorbu TSA v ČR

Následující kapitola přináší základní přehled datových zdrojů, které jsou podkladem pro tvorbu TSA v České republice. Při sestavování TSA za jednotlivé roky období 2003 až 2005 bylo postupováno s maximální snahou dodržet kontinuální časovou a metodickou srovnatelnost všech používaných podkladů, přesto bylo někdy nutné v letech 2003 a 2004 zvolit z důvodu neexistence všech podkladů známých pro rok 2005 i postupy specifické pro ten který rok. Data o nabídce v roce 2005 lze chápat pouze jako semidefinitivní, konečná podoba údajů NÚ za rok 2005 bude známa v 1. pololetí 2007.

Poptávka cestovního ruchu

Data na poptávkové straně TSA pokrývají především realizovaná šetření cestovního ruchu. Ta samozřejmě neslouží pouze pro potřeby tvorby TSA, ale uspokojují zároveň požadavky tuzemských uživatelů a naplňují legislativu EU v oblasti statistiky cestovního ruchu.

Šetření návštěvnosti v hromadných ubytovacích zařízeních (HUZ)

Toto šetření ČSÚ zjišťuje počty příjezdů a přnocování turistů členěných na rezidenty a nerezidenty (a dále podle země trvalého pobytu) v jednotlivých kategoriích ubytovacích zařízení, šetří průměrný evidenční počet zaměstnanců a využití lůžek a pokojů u hotelů a pensionů. Od roku 2003 jsou do šetření zahrnuta všechna hromadná ubytovací zařízení plošně. Výsledky se publikují ve čtvrtletní periodicitě za celou ČR a za jednotlivé kraje (NUTS 3).

Výběrové šetření cestovního ruchu

Výběrové šetření cestovního ruchu zjišťuje informace o domácím a výjezdovém cestovním ruchu rezidentů ČR. V současné podobě je prováděno od roce 2003 jako samostatné šetření v domácnostech. Osoby starší 15-ti let jsou dotazovány na delší, kratší a služební cesty a jednodenní výlety uskutečněné ve sledovaném měsíci mimo své obvyklé prostředí. Zjišťovány jsou zároveň výdaje na těchto cestách a výletech. Údaje zjištěné ve výběrovém šetření jsou následně pomocí koeficientů přepočteny na celou populaci starší 15-ti let.

Příjezdový cestovní ruch

Šetření příjezdového cestovního ruchu probíhá od dubna 2005 kontinuálně na 18 silničních hraničních přechodech, 2 železničních stanicích a letišti Praha - Ruzyně. Zjišťuje podklady pro odhad počtu zahraničních návštěvníků v ČR (v členění turisté, jednodenní návštěvníci a tranzitující), strukturu a výši jejich výdajů a další související charakteristiky. Průzkum probíhá face-to-face metodou při odjezdu z ČR, minimální velikost získaného vzorku je 25 tis. osob ročně. Výsledky se zveřejňují čtvrtletně a celé šetření probíhá ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj (samotný výzkum organizuje společnost STEM/MARK).⁸

Platební bilance ČNB

Data z příjmové části platební bilance ČNB slouží jako podklad statistiky národních účtů, konkrétně údajů o vývozu služeb. Ten je klasifikován do tří kategorií, přičemž každá z nich je dále členěna podrobněji podle klasifikace SKP:

- 1) vývoz dopravy
- 2) mezinárodní pohyb osob (cestovní ruch)
- 3) ostatní vývoz služeb.

Tato data jsou využívána jednak pro porovnání celkové spotřeby příjezdového CR ze šetření, jednak jsou po úpravách odborem národních účtů podkladem pro zjištění detailnější struktury spotřeby vnitřního CR.

Nabídka cestovního ruchu

Jako hlavní zdroj dat v nabídkové části TSA je využívána statistika národních účtů, a to údaje o produkci (matice P.1), mezispotřebě (P.2), dovozu (P.6), daních (D.2), dotacích (D.3) a tvorbě hrubého fixního kapitálu (P.5). Určitým problémem je časové zpoždění (zhruba 6-10 měsíců) a pro potřeby cestovního ruchu málo podrobné členění těchto ukazatelů. Z těchto

⁸ Donedávna pro TSA sloužily pouze informace z Policie České republiky - Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie, kdy počet osob, které překročily státní hranice, byl zjišťován jen kvalifikovaným odhadem. Navíc do počtu příjezdů nerezidentů byly zahrnovány všechny osoby, které překročily státní hranici do ČR bez ohledu na účel návštěvy (nejednalo se tedy pouze o cestovní ruch).

důvodů je v řadě případů nutné využívat odhady, což sebou nese riziko nepřesností, které je tím větší, čím hrubší členění ukazatelů poskytují používané zdroje.

Další zdroje informací

Pro doplňování, zpřesňování či ověřování informací získávaných ze šetření a z národního účetnictví slouží celá řada zdrojů. Patří k nim především ubytovací a podniková statistika, resortní šetření, informace poskytované profesními sdruženími a odbornými institucemi, různé mezinárodní studie, využívána mohou být také jednorázová či další pravidelná šetření zahraničních návštěvníků (realizovaná např. agenturou Czech Tourism).

4.3 Postup prací v ČSÚ na sestavování TSA

Jedním ze základních rysů a cílů tvorby TSA je kontinuální sestavování jak poptávkové tak i nabídkové strany systému. Stejný způsob řešení byl zvolen rovněž v České republice a klíčové tabulky účtu jsou z toho důvodu vykazovány vždy za daný rok společně.⁹ Z důvodu metodické srovnatelnosti jsou výsledky publikovány od roku 2003. Starší data mají za zdroj metodicky odlišné údaje a bez dalších korekcí, které si vyžádají specifický přístup (a tudíž další čas), nebudou v systému TSA publikována.

Následující kapitola nepopisuje pracovní postupy vyplňování jednotlivých tabulek vyčerpávajícím způsobem (k tomu bude sloužit manuál zpracovaný v ČSÚ pro pracovní účely), ale shrnuje základní metodické přístupy ve zpracování a charakterizuje vzájemné souvislosti dostupných datových zdrojů.

4.3.1 Strana poptávky

Základním pracovním schématem při tvorbě tabulky T1 o příjezdovém CR je stanovení odhadu počtu zahraničních návštěvníků v ČR v členění výletníci, turisté, tranzitující. Šetření příjezdového cestovního ruchu na hranicích není na odhad celkového počtu návštěvníků zaměřeno. Poskytuje však pracovní podklady ke zjištění struktury návštěvníků, k čemuž slouží tzv. čárkovací metoda realizovaná na hranicích ČR souběžně s šetřením. Při odhadu počtu účastníků cestovního ruchu je následně využívána statistika návštěvnosti v HUZ (ČSÚ) a podíly turistů ubytovaných v této kategorii ubytovacích zařízení. Výpočet je prováděn v časových úsecích 3 měsíců (za každé čtvrtletí kalendářního roku).

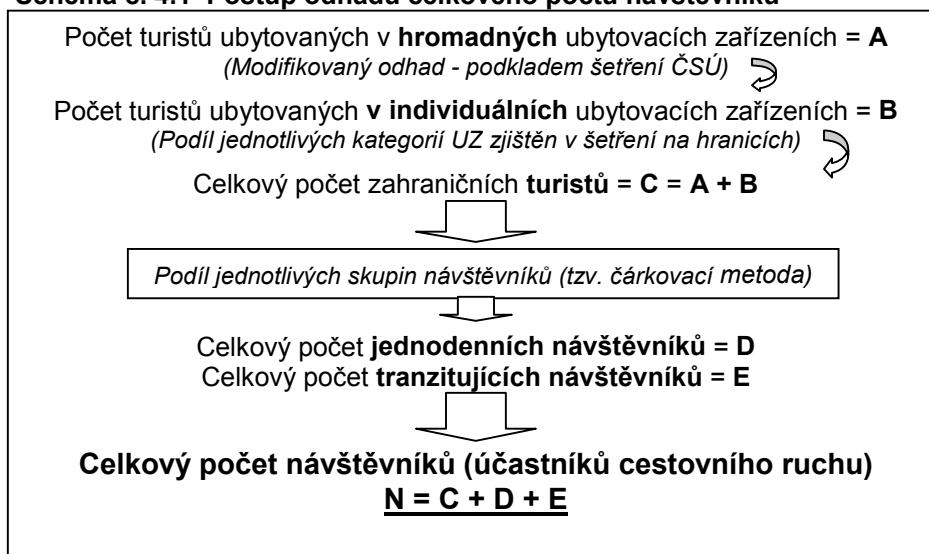
Konstrukce některých potřebných ukazatelů - průměrných výdajů na osobu a den či průměrných počtů přenocování - byla v šetření zatížena určitým zkreslením, zejména z důvodu extrémních hodnot. Z tohoto důvodu byl použit modifikovaný průměr (0,2 %), pomocí kterého bylo vyloučeno 0,1 % extrémních hodnot v maximu a minimu. Celkové roční průměrné hodnoty jsou váženy dle zastoupení odhadovaných počtů turistů v jednotlivých čtvrtletích. Tento postup je výsledkem série jednání se společností STEM/MARK.

V následujícím pracovním postupu stanovení celkové spotřeby příjezdového CR bylo nutné přistupovat rovněž k řadě zjednodušení, neboť šetření na hranicích má pro potřeby sestavování TSA relativně krátkou dobu trvání. Kvalifikovaným způsobem tak musela být extrapolována spotřeba v obdobích, která nebyla šetřením pokryta (roky 2003, 2004 a

⁹ Porovnání zdrojů informací na poptávkové a nabídkové straně přineslo v minulosti poznání, že ani na jedné z nich není taková situace, aby informace z této strany bylo možné zvolit za základ pro sestavení TSA.

1. čtvrtletí 2005). Výpočet příjmů z CR nerezidentů zahrnuje rovněž konstrukci částky z plateb předem v zemi trvalého pobytu, jež nakonec směřuje do České republiky. Například výdaje placené za ubytování ve formě zájezdu se prakticky vždy v plné výši přesouvají tuzemským poskytovatelům těchto služeb. Podobně část výdajů za dopravu směřuje českým dopravcům (např. ČSA), pokud návštěvníci jejich služby využijí. Struktura výdajů příjezdového CR byla prozatím zjišťována v 6 základních (agregovaných) kategoriích, nicméně v budoucnu se plánují dodatečná šetření, která přinesou podrobnější podklady o spotřebním koši nerezidentů.

Schéma č. 4.1 Postup odhadu celkového počtu návštěvníků

Metodický přístup ve zpracování tabulek domácího a výjezdového CR rezidentů (v TSA tabulky T2 a T3) vychází z charakteru Výběrového šetření cestovního ruchu (ČSÚ). Toto šetření bylo již koncipováno pro potřeby TSA, nicméně potřebné ukazatele v něm nelze sledovat v tak detailním členění, jak je předepisuje manuál TSA-RMF. Základní pracovní postup spočívá v rozdělení vykonaných cest dle lokalizace cíle (ČR a zahraničí) a dle struktury výdajů (opět 6 základních kategorií – agregací). Tento krok zároveň zahrnuje odhad počtu cest a výdajů pro populaci mladší 15 let pomocí kvalifikovaně stanovených koeficientů. Následuje hlavní část konstrukce tabulek, v níž jsou poměrně složitým způsobem provedeny přesuny a správné rozčlenění výdajů dle skutečné alokace finančních prostředků. V kategorii zájezd je ponechána pouze marže CK/CA, dopočítána je plná struktura položek pro všechny druhy cest (delší, kratší, služební, jednodenní) a dochází k přerozdělení části výdajů, které jsou vynaloženy v ČR, nicméně služby související s těmito výdaji poskytují nerezidentské subjekty. Všechny postupy jsou prováděny společně pro domácí i výjezdový CR, neboť při sledování skutečné realizace spolu výdaje rezidentů na těchto cestách úzce souvisí.¹⁰ V závěru je provedena jistá korekce domácího CR z hlediska druhých domovů a vlastních rekreačních objektů, kdy je celková spotřeba navýšena o imputované nájemné odhadované odborem národních účtů.

4.3.2 Strana nabídky

Základním východiskem tvorby tabulek nabídky (v TSA tabulky T5 a T6) je kvalitní rozčlenění a analýza datových podkladů národního účetnictví. Stěžejní jsou přitom matice

¹⁰ V šetření jsou dotazovány výdaje v ČR i v zahraničí, a to jak pro cesty v rámci ČR, tak pro cesty zahraniční.

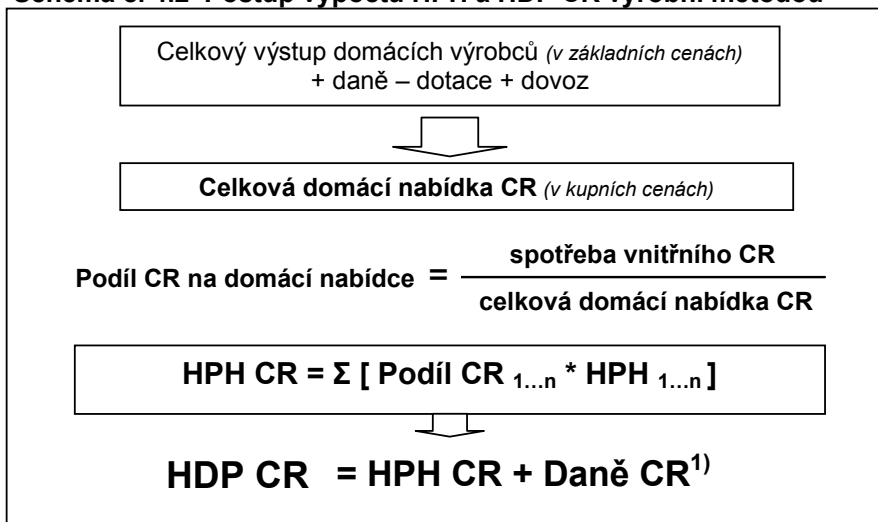
produkce (P.1) a mezipotřeby (P.2), které jsou pro potřeby sestavování TSA upraveny do formátu 127 odvětví dle OKEČ (sloupce) x 229 produktů dle SKP (řádky). V rámci tohoto členění jsou vymezena charakteristická, související a nespécifická odvětví a produkty cestovního ruchu. Zohledňují se jak požadavky manuálu TSA-RMF, tak jistá specifika klasifikací používaných v ČR. Platí, že charakteristická odvětví a produkty jsou plně totožné s předpisy v manuálu.¹¹ Ne vždy však musí odvětví, jehož hlavní produkcí je charakteristický produkt, být chápáno rovněž jako charakteristické. Mezi související patří v našem systému všechny zbylé produkty, které jsou součástí spotřeby vnitřního CR. Nespécifické produkty jsou pak takové, po kterých nebyla na území České republiky v rámci CR žádná poptávka a tedy je za účelem cestovního ruchu nikdo nespótreboval. V tomto bodě je samozřejmě nutné přijímat jistá zjednodušení, neboť při vyčlenění souvisejících produktů jsou podkladem data o spotřebě vnitřního CR. Ta vychází jednak z příjmové části platební bilance ČNB a jednak ze šetření statistiky rodinných účtů. Používány jsou rovněž kvalifikované odhady. Ačkoli platí, že v souvislosti s cestovním ruchem může být spotřebován v podstatě kterýkoli produkt národního hospodářství, do spotřebního koše návštěvníka jsou vytipovány pouze nejdůležitější a nejčastěji poptávané produkty (cca 50 položek).

Zároveň podle kritérií stanovených pro určování charakteristických produktů cestovního ruchu mohou být některé činnosti považovány za charakteristické pro cestovní ruch díky významu této charakteristické komodity pro návštěvníka, i když jejich charakteristická produkce není prodávána převážně návštěvníkům. To může být případ některých stravovacích, kulturních, ale i rekreačních služeb. Podstatnou část produkce těchto odvětví totiž kromě účastníků CR využívají běžní spotřebitelé v rámci svého obvyklého prostředí. Rovněž v dopravních službách je sice samostatně vyčleněna osobní doprava, nicméně významný podíl na její produkci představuje pravidelné dojíždění pracujících do zaměstnání a studentů do škol.

Po úpravě případných nesrovnalostí v meziroční konzistentnosti dat, které se při tak podrobném rozčlenění zdrojových matic mohou vyskytovat, jsou produkce a mezipotřeba převáděny do tabulek nabídky. Související a nespécifická odvětví stejně jako produkty jsou vždy sdružovány do samostatných sloupců a řádků. Matice související s konečným užitím (tzn. daně, dotace, dovoz) již nejsou členěny dle OKEČ (tzn. jsou udávány za všechna odvětví celkem), zůstávají však děleny do podrobnosti dle produktů a takto jsou převáděny rovněž do tabulky T5. Výpočet podílu spotřeby vnitřního CR na nabídce jednotlivých produktů je následně proveden v tabulce T6.

¹¹ TSA-RMF v tabulce T6 vyčleňuje 12 charakteristických odvětví a 20 charakteristických produktů CR (viz. Tab. č. 3.2.)

Schéma č. 4.2 Postup výpočtu HPH a HDP CR výrobní metodou

Pozn. n – Produkt dle SKP a jemu odpovídající odvětví dle OKEČ, 1) Daně CR snížené o dotace CR

4.4 Mezinárodní spolupráce a grantové projekty

Mezinárodní spolupráce při tvorbě TSA je nepochybně důležitou součástí jeho realizace. Možnost vzájemné konzultace a konfrontace systému v mezinárodním srovnání přináší vždy neocenitelné přínosy ve formování metodologické a koncepční základny. Jedná se tak zároveň o významný faktor spolupráce při tvorbě jednotného mezinárodního standardu TSA.

4.4.1 Grantové projekty EU

Evropská unie v rámci Víceletého programu pro podniky a podnikání (MAP), zvláště pro malé a střední podniky (SMEs) realizovala do konce roku 2005 již tři kola grantového programu na podporu implementace TSA.¹² Hlavním cílem je dosažení pokroku při zavádění tohoto nástroje, pomoc ve zlepšování metod a v získávání kvalitních dat, dále pak výměna zkušeností a uzpůsobení či aktualizace již existujících satelitních účtů cestovního ruchu. V neposlední řadě by tyto programy měly sloužit k lepší aplikaci manuálu TSA-RMF.

Prostředky byly poskytovány na 4 následující níže uvedená opatření:

1. studie proveditelnosti (pouze pro členské státy EU, jež se připojily k EU dne 1. května 2004)
2. vytvoření nových TSA, prostřednictvím uzpůsobení a zlepšení metod a dostupnosti dat
3. aktualizace již existujících TSA
4. nadnárodní spolupráce a výměna zkušeností a dobrých metod při zavádění TSA

ČR se prostřednictvím MMR, které zahrnuje ČSÚ jako partnerskou organizaci, zapojila až do třetího kola realizace těchto grantů, přičemž byla zvolena forma nadnárodní spolupráce a výměny zkušeností. Uspěla s projektem „Příprava implementace TSA v České republice“, na jehož realizaci spolupracuje s Centrálním statistickým úřadem Maďarska (HCSO). Tento

¹² V roce 2005 se jednalo o Grant Programme 2005 Action 2, Preparation of the implementation of Tourism Satellite Accounts – Phase III („Příprava zavedení satelitních účtů cestovního ruchu“)

grant ještě nebyl ukončen (závěr projektu v prosinci 2006), je naplánována výměna zkušeností k podkladům z národního účetnictví.

4.4.2 Grantové projekty MMR

Ministerstvo pro místní rozvoj pravidelně vypisuje projekty týkající se rozvoje a podpory různých oblastí cestovního ruchu. Tvorby TSA se v roce 2005 týkala zakázka na „Využití datových souborů, které obsahuje satelitní účet pro cestovní ruch pro rozhodování na regionální úrovni v oblasti cestovního ruchu“. ČSÚ se do tohoto výzkumného úkolu zapojil ve spolupráci s Českou zemědělskou univerzitou v Praze (ČZÚ).

Posláním projektu bylo zmapovat zdroje a dostupnost statistik cestovního ruchu, které se využívají v praxi na regionální úrovni v ČR a s využitím těchto poznatků vytvořit model rozpracování výsledků TSA do regionů.¹³

Regionalizace TSA se nicméně v průběhu grantu projevila jako složitější a časově mnohem náročnější úkol než bylo původně plánováno, proto ČSÚ usiluje o další projekt, který by byl zaměřen na testování spolehlivosti údajů ze šetření v regionálním třídění.

4.4.3 Bilaterální spolupráce v rámci PHARE

V rámci programu PHARE 2002 / GRANT, který uzavřel ČSÚ se Statistickým úřadem (Statistisches Bundesamt) Spolkové republiky Německo, probíhala kromě jiných oblastí statistiky rovněž spolupráce v řešení problematiky cestovního ruchu. Hlavní část výměny zkušeností byla koncentrována do let 2004-2005, kdy proběhla celkem tři dvoustranná jednání zástupců statistických úřadů s důrazem na tvorbu TSA (dvě konzultace v ČR, jedna v SRN). Přínos lze spatřovat v získání detailních informací o způsobu koncepce TSA v Německu a využití zkušeností pro zlepšení problémových oblastí při tvorbě našeho systému. Srovnány byly konkrétní postupy zpracování jednotlivých tabulek TSA, zdrojových dat i implementace těchto dat k utváření výstupů. V neposlední řadě byla jednání užitečná z hlediska konzultace příslušné terminologie.

¹³ V rámci grantového úkolu byla zároveň navázána mezinárodní spolupráce se Statistickým úřadem Rakouska (Statistik Austria) a na podzim roku 2006 proběhla dvoudenní konzultace o možnostech regionalizace TSA s jeho experty.